

1/2008

38. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 144. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 93. vuosikerta

Kasvatus

Pääkirjoitus

Jyrki Hilpelä 3 Erinomaisuuden mittari

Artikkeleita

- Mirka Räisänen 6 Transformatiivisuuden säikeitä opettaja-
puheessa. Diskurssianalyysi opettajan
yhteiskuntasuhteen rakentumisesta
Opettaja-lehdessä
- Juha Himanka 20 Yliopiston idea ja J.V. Snellman
- Sakari Moberg – Hannu Savolainen 31 Suomalaisten 9- ja 15-vuotiaiden
lukutaidon muutos 1960-luvulta
2000-luvulle
- Minna Pinola 39 Integraatio ja inklusio peruskoulussa.
Luokanopettajien asennoituminen
kaikille yhteiseen kouluun
- Johanna Kiili 50 Lasten osallistuminen, toimijuus ja
koulu. Koulun yhteydessä toteutetun
lapsiparlamenttitoiminnan tarkastelua

Katsauksia

Kaisu Viittala 63 Varhaisvuosien erityiskasvatusta toisin
katsoen

Lyhyempiä kirjoituksia

Mikko Apiola 72 Sukupuoli ja kiinnostus tietotekniikkaan

Puheenvuoroja

Satu Perälä-Littunen 78 Tutkimuksen tuloksellisuudesta ja näkyvyydestä – European Reference Index for Humanities

Juhani Rautopuro – Visa Tuominen 81 Kiskot vievät etelään. Vuonna 2001 – Antero Puhakka kasvatustieteen maistereiksi valmistuneiden alueellinen

Uutisia • Tapahtumia • Koulutusta

Jyrki Hilpelä 85 Seuraelämän vuosikymmenet yksissä kansissa

Michael Uljens 88 Kasvatus, kansalaisuus ja kritiikki. Kasvatustieteen päivät 2007 Vaasassa

Kirja-arviointeja

Robert Reich 92 Supercapitalism. The Transformation of Business, Democracy and Everyday Life (Jyri Lindén)

Jari Stenvall – Petri Virtanen 95 Muutosta johtamassa (Vesa Huotari)

Jaana Vuori – Ritva Nätkin (toim.) 98 Perhetyön tieto (Risto Hotulainen &

English Summaries

102

Kirjoittajat

104

Pääkirjoitus

Erinomaisuuden mittari

Äskettäin julkistettu ERIH-lista (European Reference Index for the Humanities) on aktualisoitunut keskustelun tutkimuksen arvioinnin mittapuista. Mainittu lista kuvaa yli 400 kasvatustieteen alan kansallista ja kansainvälistä (mikä näiden ero sitten täsmällisesti sanottuna onkaan) tieteellistä aikakauslehteä kolmiportaiselle asteikolle. On A-, B- ja C-luokan lehtiä. Luokka ilmentää lehden nauttimaa arvostusta. Suurinta arvostusta nauttivat A-lehdet ja vähäisintä C-lehdet. A-lehdet ovat pääsääntöisesti monissa maissa tunnettuja englanninkielisiä julkaisuja. Kansallisilla kielillä julkaistut – kuten *Kasvatus* ja *Aikuiskasvatus* – ovat C-lehtiä. *Nordisk Pedagogik* ylittää kuitenkin B-luokkaan.

Sitä millä kriteereillä luokittelu on tehty, voi vain arvailla. Koska lehtiä on paljon, täytyy luokittelun olla mekaaninen lajittelu tiettyjen tunnusmerkkien mukaan. Mainitut tunnusmerkit operationalisoivat lehden nauttiman arvostuksen. A- ja C-luokan lehtien perustyyppi on suhteellisen helppo tunnistaa, sen sijaan B-luokka herättää monia kysymyksiä. A-luokalle on ominaista englanninkielisen kiistaton dominanssi. Helpompi on kamelin päästä neulansilmän läpi kuin ei-englanninkielisen lehden A-luokkaan. Näitä poikkeustapauksia ovat saksankieliset *Zeitschrift für Pädagogik* ja *Zeitschrift für pädagogische Psychologie* sekä ranskankieliset *Enfance*, *Histoire de l'éducation* ja *Revue Française de pédagogie*. Meidän yliopistollisissa julkaisutoissamme ei näitä lehtiä ole nähty enää vuosiin. Vuodesta toiseen jatkuvat säästötalkoot ovat eliminoinneet "tarpeettomat" lehdet. Vaikka juuri mainitunlaiset lehdet voisivat olla herättäneitä uusia uria aukovalle toisinajattelulle.

Miksi moinen lista on laadittu? Listan tuottaja "Humanities in the European Research Area"-projekti (HERA) kertoo, että lista auttaa identifioimaan *erinomaisuuden* humanististen tieteiden piirissä. Se muodostaa standardin, jota vasten kukin maa voi arvioida tietensä tasoa humanistisilla aloilla. Se siis mahdollistaa muun muassa sellaisen johtopäätöksen, että jos A-luokan lehdissä vuosittain julkaistaan artikkeleita vain kourallinen, on kyseisen maan tieteen taso säälittävä. Laatijat huomauttavat, että listaa ei pidä käyttää ainakaan yksin yksittäisten kandidaattien arvioinnissa esimerkiksi virantäyttöjen tai tutkimusmäärärahojen jaon yhteydessä. Toivomus on melkoista hurskastelua, kun tiedetään millaiseen ankaran kilpailun luonnehtimaan tilanteeseen lista tuodaan. Listasta muodostuu keskeinen instrumentti yliopiston opettajien jatkuvaan arviointiin – eikä vain virantäytöissä. Lista osaltaan rakentaa sitä toimintaympäristöä, jossa tutkijan tai opettajan työ muuttuu jatkuvaksi pisteiden kalasteluksi. Samalla lista siirtää painopisteen julkaisun sisällöstä julkaisupaikkaan. Ei sillä väliä, mitä tutkit; tutkimuksen merkitys määräytyy yksinomaan sen journalin luokasta, johon onnistut tutkimuksesi saamaan.

Lista myös edistää kehitystä, jossa kilpaurheilun puhetavat ja käytännöt tuodaan keskeiseksi osaksi tieteenharjoitusta. Tutkimus pirstoutuu yksittäisiksi suorituksiksi ja jokainen suoritus tulee pisteytetyksi julkaisufooruminsa mukaan. Korkealle rankatut lehdet ovat kuin osakilpailuja, jotka tutkija joko voittaa tai häviää. Kokonaispisteissä hän kilpailee jatkuvasti kollegoiden kanssa. Kasvatustieteilijöistä voidaan hyvin muodostaa vaikkapa kerran kuussa tarkistettava globaali rankkauslista. Sietää kysyä, onko tieteenharjoituksen ydin pelkistettävissä suorittamiseen ja kilpailemiseen. Aikaisemmin puhuttiin totuuden tavoittelusta, maailman syvemmästä ymmärtämisestä tai vähintäänkin sen uudeltaisesta näkemisestä. Osana edistyksen Suurta kertomusta tiede sai ratkaisevan merkityksen taistelussa tauteja ja nälänhätää vastaan samoin kuin ihmisen vapauttamisessa raadannasta. Suuret kertomukset ovat tunnetun väitteen mukaan kuolleet. Olisiko siis tieteenkin tyydyttävä huomattavasti aikaisempaa vaatimattomampaan tavoitteenasetteluun? Mitä on jäljellä? Tarjolla on näkyvyys merkittävisissä jurnaaleissa. Siinä kaikki.

Lista kytkeytyy osaksi panos-tuotos- ja tulosvastuu-ajattelua. Oletetaan, että se antaa väliin suomalaisen kasvatustieteellisen tutkimuksen tuloksellisuuden mittaamiseen. Sen mukaan suomalainen kasvatustieteellinen tutkimus on tuloksellista, kun se näkyy, kun se huomataan ulkomailla. "Ulkomaita" ovat jurnaalien luonteen mukaisesti ensisijaisesti englantia puhuvat maat. Tutkimuksen tarkoitus on siis näyttöarvon hakeminen. Silloin voi sanoa, että suomalainen kasvatustieteellinen tutkimus on erittäin tuloksellista, kun suomalaisilla on englanninkielisissä jurnaaleissa asukaslukuun nähden huomattava yliedustus. Samanaikaisesti saattaa suomalainen koulu olla kaaoksessa, mutta sillähän ei tuloksellisuuden kannalta ole merkitystä.

Onko edellä oleva tapa tulkita ja operationalisoida tutkimuksen tuloksellisuus pätevä? Tulkinta kiinnittyy näyttöarvoon, joka asianmukaisissa yhteyksissä toimii myös vaihtoarvona. Mutta kun otetaan huomioon kasvatustieteen luonne tieteenalana, ei tuloksellisuutta voi määrittää ilman viittausta tiedon mahdolliseen käyttöön. Kirjallisuustieteeltä ei ehkä pidä odottaa, että sen ansiosta maassa kirjoitettavan kaunokirjallisuuden taso nousee. Mutta on oikeus ja kohtuus odottaa, että kasvatustieteellinen tutkimus johtaa parempaan pedagogiseen käytäntöön. Tutkimus on tuloksellista, kun se johtaa entistä parempaan koulun arkeen; kun kasvatuksen kysymyksiä ymmärretään kasvatustieteen tradition pohjalta entistä syvemmin; kun uusia trendejä ja alan muotivirtauksia kyetään arvioimaan kriittisesti. Nämä asiat eivät tietenkään ole millään yksinkertaisella tavalla pisteytettävissä. Mutta miksi meidän pitäisi pitää kiinni doktriinista, jonka mukaan vain mitattavat asiat ovat tulosta? Tuloksellisuuden määrittämisessä tulisi näyttöarvon asemesta käyttöarvolla olla keskeinen sija.

Kysymys ei ole vain jälkikäteisestä arvioinnista. On ilmeistä, että listan laatijoiden tarkoitusperistä riippumatta ERIH-luettelo on äärimmäisen vahva ohjausinstrumentti. Uralla eteneminen tai vain uralla pysyminen edellyttää työpanoksen laskelmoitua kohdentamista. Tutkijat laativat strategioita pistesummansa maksimoimiseksi. Ehkä kannattaa keskittyä vain A-lehtiin silläkin uhalla, että tulisi usein hylätyksi. Kansalliseen lehteen kirjoittaminen kartuttaa niin vähän pistetilä, että sellaista eteenpäin pyrkivä tutkija välttää. Kansallinen lehti on vaarassa kuolla pois ellei se sitten jää jatko-opiskelijoiden harjoitteluforumiksi. Pisteitä saa vain artikkeleista. Kuka silloin kirjoittaa tuoret keskustelupuheenvuorot, elävät kongressielostukset, oivaltavat kirja-arviot? Lehdessä uhkaa tulla muotupuoli, johon kyllä kirjoitetaan mutta jota ei kukaan lue. Mutta mitä on tiede ilman keskustelua?

Korkealle rankatuilla englanninkielisillä lehdillä on omat preferenssinsä niin aiheiden kuin tyylinkin suhteen, omat kirjoitetut ja kirjoittamattomat sääntönsä. Niihin kirjoittajan on mukauduttava. (Ehkä kasvatustieteellisten tiedekuntien on palkattava lehtien mieltymyk-

siin perehtynyt englantia äidinkielenään puhuva stilisoija). Lehdet antavat tieteenharjoitukselle tietyn muotin. Jääkö uusille ajatuksille tai toisin ajattelulle tilaa? Kangistuuko tiede loputtomaksi hyväksi osoittautuneen mallin toistoksi. On vielä eräs näkökohta, jota ei voi sivuuttaa: toisin kuin luonto kasvatustodellisuus on historiallisesti muotoutunut ja sillä on siten kansallisia erityispiirteitä. Kiinnostaako angloamerikkalaista lehteä suomalaisen kasvatustodellisuuden analyysi? Toisaalta tuleeko meidän todella pyrkiä siihen, että suomalaiset puivat suomalaisen koulun ongelmia englanniksi Yhdysvalloissa ilmestyvässä lehdessä?

Emme vielä tiedä, miten keskeiseksi instrumentiksi ERIH-lista muodostuu julkisen vallan harjoittamassa julkaisupolitiikassa. Käykö niin, että julkaisemista A-luokan ja mahdollisesti myös B-luokan lehdissä palkitaan runsain mitoin samalla kuin muu julkaiseminen ignoroidaan? Väheneekö kotimaisten tiedelehtien taloudellinen avustaminen? Tuetaanko enää kotimaisia kirjanprojekteja? Uhkaako kirjoittajia "pakkokansainvälistäminen" ja kielen vaihto? Lista voi todella toimia kankena, jolla suomalainen kasvatustiede vivutaan englanninkieleen. Tämänlaatuinen kehitys olisi kasvatustieteen kannalta ei-toivottava visio. Englannin kieleen siirtymisellä haetaan näyttöarvoa, mutta olennaista kasvatustieteen kohdalla on käyttöarvo. Parhaiten tätä palvelevat kotimaisilla kielillä julkaistavat kirjat. Hyvät kirjat tukevat opettajan-koulutusta, antavat jatkuvasti eväitä ammattikasvattajille ja inspiroivat tutkijoiden ajattelua. Olen viime kuukausina avoimen yliopiston opettajana voinut panna merkille, miten hienoihin tutkielmiin opiskelijat yltävät hyvien kotimaisten kirjojen siivittäminä.

Jyrki Hilpelä

Tiivistelmät

Räisänen, Mirka. 2008. TRANSFORMATIIVISUUDEN SÄIKEITÄ OPETTAJAPUHEESSA. Diskurssianalyysi opettajan yhteiskuntasuhteen rakentumisesta Opettaja-lehdessä. *Kasvatus* 39 (1), 6–19.

Tutkimuksessa tarkasteltiin opettajan yhteiskuntasuhteen ja vaikutusvallan rakentumista Opettaja-lehden mielipidekirjoituksissa vuosina 1978 ja 2004. Analyysin välineenä käytettiin diskurssianalyttistä metodia, jossa huomio kiinnitetään puheen yhteiskunnallisuuteen ja diskursiiviseen valtaan. Aineistosta peilattiin konstruoituja diskursseja amerikkalaisen kriittisen pedagogiikan ajatuksiin opettajasta yhteiskunnallisesti tiedostavana ja aktiivisena *transformatiivisena intellektuellina*. Analyysi paljastaa opettajuuden rakentuvan kummassakin aineistovuosikerrassa melko vahvasti voimattomaksi, passiiviseksi ja alistuvaksi. 2000-luvun puheessa oli sisällöllisesti vähemmän yhteiskunnallista ainesta kuin vertailuaineistossa, mutta diskurssien tasolla enemmän transformatiivisia elementtejä. Kumpanakaan ajankohtana kasvatustyön yhteiskunnallisia kytköksiä ja poliittis-ideologista luonnetta ei eksplisiittisesti juuri tuotu esiin.

Asiasanat: opettajat, kriittinen pedagogiikka, diskurssianalyysi

Himanka, Juha. 2008. YLIOPISTON IDEA JA J.V. SNELLMAN. *Kasvatus* 39 (1), 20–30.

1830-luvun lopulla nuori dosentti J. V. Snellman ryhtyi riitaan Helsingin yliopiston johdon kanssa, koska hänen ei annettu pitää luentoja akateemisesta vapaudesta. Jouduttuaan riidan vuoksi jättämään yliopiston Snellman julkaisi Tukholmassa kirjoituksen "Akateemisesta opiskelusta". Tässä tutkimuksessa Snellmanin kirjoitusta selvitettiin sen hegeliläisestä taustasta käsin. Hegeliläisittäin asetelmaa käsiteltiin myös ideana. Yhdessä tarkasteltuina Snellmanin toiminta riidassa ja hänen kirjoituksensa yliopiston käsitteestä selventävät yliopiston ideaa. Näin Snellmanin ei nähdä vain selventävän käsitteiden 'koulu' ja 'yliopisto' eroa vaan myös ottavan kantaa siihen, kuinka näissä instituutioissa on toimittava.

Asiasanat: yliopisto, idea, itsetietoisuus

Moberg, Sakari – Savolainen, Hannu. 2008. SUOMALAISTEN 9- JA 15-VUOTIAIDEN LUKUTAIDON MUUTOS 1960-LUVULTA 2000-LUVULLE. *Kasvatus* 39 (1), 31–38.

Suomalaiset nuoret ovat osoittautuneet viimeaikaisten kansainvälisten vertailututkimusten perusteella maailman parhaiksi lukijoiksi. Tässä tutkimuksessa kuvattiin suomalaisien 3. ja 9. luokan oppilaiden lukutaidon muutosta 1960-luvulta 2000-luvulle. Koehenkilöt valittiin osaksi samoilta kouluilta vuonna 2005 kuin koehenkilöt 1960-luvulla. Lukutaitoa mitattiin samalla tavalla molempina ajankohtina. Tulokset osoittivat oppilaiden lukutaidon olevan 2000-luvulla selvästi parempi kuin ennen peruskoulujärjestelmää 1960-luvulla. Muutos oli suurempi 9. luokkalaisilla kuin 3. luokkalaisilla. Erityisesti heikoimmat lukijat ovat nykyisin paljon parempia kuin aikaisemmin. Suomalainen peruskoulu, jossa nykyisin useampi kuin joka neljäs oppilaista saa erityisopetusta, on onnistunut erityisesti heikoimpien lukijoiden tukemisessa.

Asiasanat: lukutaito, peruskoulu, erityisopetus

Pinola, Minna. 2008. INTEGRAATIO JA INKLUUSIO PERUSKOULUSSA. – Luokanopettajien asennoituminen kaikille yhteiseen kouluun. *Kasvatus* 39 (1), 39–49.

Erityisopetus lisääntyy peruskoulussa, ja se näkyy myös integraationa, erityisoppilaiden sijoittamisena tavallisille luokille. Suomessa on myös sitouduttu kansainvälisillä sopimuksilla inklusion eli kaikille yhteisen koulun edistämiseen. Opettajien myönteisillä asenteilla on tutkimuksissa osoitettu olevan suuri merkitys integraation ja inklusion toteuttamisessa. Asenteiden muodostumiseen vaikuttaa se, miten niiden taustalla olevat käsitteet ymmärretään. Usein opettajien asenteet integraatiota ja inklusiota kohtaan ovat kielteisiä, ja yhtenä syynä siihen voi olla se, ettei näitä käsitteitä ole riittävän hyvin ymmärretty. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää peruskoulun luokanopettajien suhtautumista integraatioon ja inklusioon. Tutkimuksessa haastateltiin 18 luokanopettajaa. Haastatteluaineisto luokiteltiin fenomenografisella menetelmällä kuvauskategoriioihin. Tulokset osoittivat, että opettajat suhtautuvat integraatioon ja inklusioon varauksellisesti. Opettajat kokevat myös tarvitsevansa näistä asioista lisää tietoa.

Asiasanat: fenomenografia, inklusio, integraatio, opettajien asenteet

Kiili, Johanna. 2008. LASTEN OSALLISTUMINEN, TOIMIJUUS JA KOULU. Koulun yhteydessä toteutetun lapsiparlamenttitoiminnan tarkastelua. *Kasvatus* 39 (1), 50–62.

Lapsille ja nuorille sopivien osallistumistapojen kehittäminen on merkittävä haaste, sillä suomalaista peruskoulua on kritisoitu oppilaiden osallistumismahdollisuuksien vähäisyydestä. Artikkelissani tarkastelen jyvaskyläläisessä alakoulussa toteutettua lapsiparlamenttitoimintaa ja lasten osallistumista oman elinympäristönsä kehittämiseen. Ajattelussani kiinnityn yhteiskuntatieteelliseen lapsuustutkimukseen ja ymmärrän lapset yhteiskunnallisina toimijoina. Artikkelin painopiste on sukupolvien välisissä suhteissa sekä lapsia ja lapsuutta määrittävissä kulttuurisissa käsityksissä. Tutkimusaineistoni keräsin havainnoimalla ja nauhoittamalla lapsiparlamentin kokoontumisia sekä haastatteleamalla toimintaan osallistuneita lapsia. Osallistumisensa kautta lapset kyseenalaistivat koulun aikuisten toimintaa ja lapsilla oli halua ravistella perinteisiä sukupolvisuhteita. Mielekkään osallistumisen tärkeimmiksi kriteereiksi osoittautuivat rakenteellisten ratkaisujen lapsilähtöisyys, kulttuuriset voimavarat eli lasten tuottaman tiedon arvostus sekä sosiaaliset voimavarat eli yhteistyö lasten ja aikuisten kesken.

Asiasanat: lasten osallistuminen, toimijuus, sukupolvi